

De evolutie van het verenigingsleven

Hoewel vrijwel elke Medemblicker nu lid is van één of meerdere verenigingen is dat geen zaak die al heel lang bestaat. Sterker nog; de opkomst van het verenigingsleven op het terrein van ontspanning, vermaak, cultuur en sport is vooral verbonden met de 20e eeuw. Maar in de 19e eeuw zien we in Medemblik toch ook al voorzichtige aanzetten van een breed palet aan verenigingen. Sommige waren slechts een kort leven beschoren, anderen bestaan heden ten dage nog steeds. In het hierna volgende artikel wordt geprobeerd om wat achtergronden te schetsen over de evolutie van het verenigingsleven in het algemeen en die van Medemblik in het bijzonder. Bij die achtergronden komen we ook de verzuiling tegen, die z'n invloed deed gelden op het verenigingsleven in Medemblik.

De Verlichting en het liberalisme als stimulerende krachten

Met de overgang van de 18e naar de 19e eeuw komen tal van ontwikkelingen in Europa en in de Nederlanden in een stroomversnelling. Naast economische, filosofische, culturele en wetenschappelijke vernieuwingen ontstaan er ook nieuwe politiek-maatschappelijke stromingen. Het liberalisme is zo'n politiek-maatschappelijke stroming, die ontstaan is ten tijde van de zogeheten periode van Verlichting in de 18e eeuw. Het liberalisme brak in de 19e eeuw in Europa en Noord-Amerika door als dominante politieke stroming. Het baseerde zich op de begrippen vrijheid en vooruitgang. Het vrijheidsbegrip had zijn klassieke uitdrukking gekregen in de Franse Revolutie, terwijl de industriële revolutie de materiële grondslag schiep voor een economische en sociale vooruitgang als nooit tevoren was aanschouwd.

Het liberalisme wilde aan de enkeling vrijheid schenken, maar dat moest ook gelden voor de verschillende groepen waarin de enkelingen zich aansloten, voor corporaties en voor volken. Het wilde de burgers het recht geven te denken en te geloven zoals hun overtuiging hen ingaf. Tolerantie was dan ook één van de kenmerken van het liberalisme. Het wilde de mensen de mogelijkheid geven te spreken en te schrijven zoals zij dat wensten.

Men wilde het ook mogelijk maken verenigingen te vormen om hun opvattingen meer kracht te kunnen bijzetten. Vrijheid van vereniging en drukpers was dan ook één van de belangrijkste punten op het programma van het liberalisme. Het eiste de opheffing van de traditionele verouderde privileges die slechts één klasse ten goede kwamen, met andere woorden men eiste gelijkheid der individuen.

Vrijzinnigen pleiten voor betere educatie

In de 18e eeuw waren onderwijs, cultuuruitingen en -belevingen nog privileges die uitsluitend toegankelijk waren voor een rijke en welgestelde bovenlaag van de bevolking. Tot ver in de 19e eeuw vertoonde de maatschappij nog een duidelijke hiërarchie. Die valt mooi af te lezen aan de samenstelling van Provinciale Staten. Deze bestond uit vertegenwoordigers van: de ridderschap (de adel), de steden (gegoede burgers) en de landelijke stand (rijke boeren). Het was het bepaald niet vanzelfsprekend, dat regeringen erg begaan waren met het wel en wee van het volk. Integendeel; het volk was er om de soevereinen te dienen. De maatschappij werd daarentegen wel in toenemende mate gekenmerkt door lokale en regionale vrijheid, onafhankelijkheid en intellectuele vooruitstrevendheid.

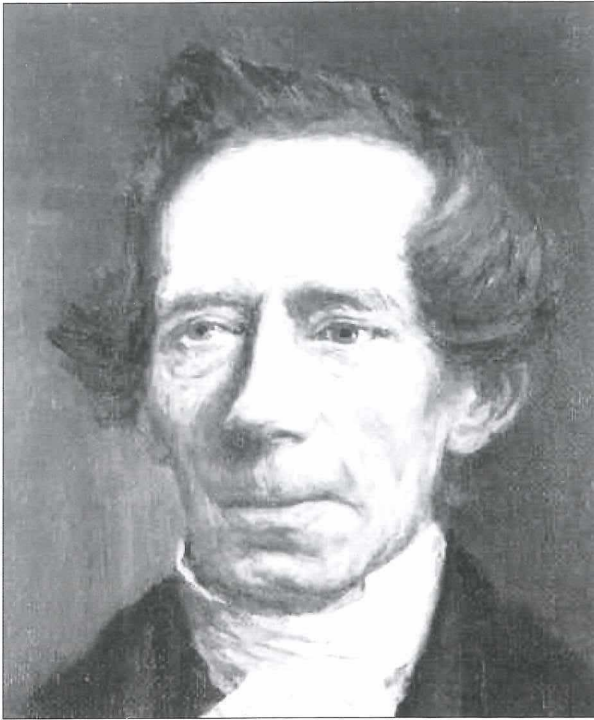
Nederland kende in die tijd, en dat was revolutionair, een sfeer van vrijdenkers en democratie, een vrijzinnig-democratische humanitaire (patriottische) sfeer. Men streefde ernaar, en geloofde er in, dat allen door betere educatie zouden kunnen delen in een wereld van vooruitgang; dat er door betere educatie een betere toekomst zou ontstaan.

Dit streven leidde in 1784 in Edam tot de oprichting van een genootschap voor volksontwikkeling: De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Het doel van deze organisatie was om armoede te bestrijden en volksontwikkeling te stimuleren. Het Nut stichtte daarom kleuterscholen, kweekscholen, gaf boeken uit, organiseerde cursussen, opende leeszalen en spaarbanken. De organisatie was decentraal van opzet en kreeg vorm via plaatselijke afdelingen. Ook Medemblik kreeg al in 1800 een afdeling, ook wel departement genaamd!

Geheel in de traditie om de onderkant van de samenleving wat te verheffen en te helpen ontstonden in het eerste helft van de 19e eeuw in Medemblik nog meer afdelingen van landelijke verenigingen. Zo hadden het in 1823 opgericht Nederlandsch genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen en de in 1842 ontstane Nederlandsche vereeniging tot afschaffing van den sterke drank, plaatselijke afdelingen in onze stad.

De Grondwet van 1848 en de Wet op Vereniging en Vergadering van 1855

De opkomst van het liberalisme in de eerste helft van de 19e eeuw maakte dus de weg vrij voor een samenleving waarin burgers meer vrijheden genoten en het individu meer bescherming kreeg door inperking van de macht van de staat en de kerk.

Afb. 1: Johan Rudolph Thorbecke; de staatsman en drijvende kracht achter de Grondwet van 1848.

De wens van de liberalen dat de staatsinrichting wordt vastgelegd in een (herziene) Grondwet waarin ook de grondrechten van de burger staan, werd in 1848 werkelijkheid.

Met deze Grondwet komt de oprichting en registratie van verenigingen in het midden van de 19e eeuw pas goed op gang. Dit was rechtstreeks het gevolg van een bepaling in de Wet op de Vereniging en Vergadering van 22 april 1855. Het leidende beginsel in deze wet was vrijheid. Iedereen mocht een vereniging oprichten mits die niet in strijd was met de openbare orde. Er was geen toestemming van de overheid nodig, noch hoefde men de overheid kennis te geven van de oprichting.

Dit was een verschil met de situatie in de eerste helft van de negentiende eeuw. Toen moest de oprichting van iedere vereniging met meer dan twintig leden goedgekeurd worden door de koning en die goedkeuring werd lang niet altijd verleend.

In de wet van 1855 stond echter een opvallende bepaling ten aanzien van verenigingen, die als rechtspersoon ('zedelijk lichaam') wilden kunnen optreden. Zij moesten hun statuten aan de overheid voorleggen en alleen wanneer deze goedgekeurd werden, was de vereniging 'erkend' als rechtspersoon en kon als zodanig optreden. Veel verenigingen vroegen op basis van deze wet erkenning aan. Omdat de wet van 22 april 1855 formele erkenning mogelijk maakte, is een register ontstaan van de verenigingen die een aanvraag voor erkenning hebben ingediend. Hoewel lang niet alle verenigingen de stap naar formele registratie hebben gezet, bevat het register ook enige informatie met betrekking tot het Medemblikker verenigingsleven.

De eerste verenigingen van Medemblik

Het Medemblikker verenigingsleven komt dus eind 18e en begin 19e eeuw langzaam op gang. In 1800 wordt de Begrafnissociëteit 'Tot hulp der burgeren uitgedacht Wijl hulp in 't Noodlot smert verzacht' opgericht. Er is overigens niet veel bekend over deze organisatie. In 1816 ziet een andere vereniging in de zorghoek het licht; het dragersfonds 'Uit Liefde'. Dit is de voorloper van de Medemblikker Begrafnis- en Crematievereniging. Nog een andere voorloper van de nog bestaande Medemblikker Begrafnis- en Crematievereniging is de Begrafnisvereniging 'Onderling Hulpbetoon'. Deze werd in 1820 opgericht. De basis van de bestaande R.K. Begrafnis- en Crematievereniging "De Eendracht" werd overigens in 1884 opgericht.

Een andere vroege vereniging is de voorloper van Harddraverijvereniging Prins Hendrik¹.

Afb. 2: Bestuursleden en vrijwilligers van de IJclub Medemblik in een winters decor (1930).

Deze, uit kermissen en jaarmarkten stammende vermaaktraditie, krijgt in 1842 (of één of twee jaar daarna!) een verenigingsverband. In een krantenartikel wordt vermeld, dat de organisatie van de eerste harddraverij op de Nieuwstraat mede tot stand is gekomen door toedoen van de leden van de sociëteit "Vereeniging".

Zeer waarschijnlijk betrof dit een gezelligheidsclub uitsluitend toegankelijk voor heren. Deze 'soos' kwam bijeen in de bovenkamer van het koffiehuis van Sip Lim de Vries aan de Oosterhaven 20. Overigens wemelde het in die periode in het land van zulke herenclubs met een dergelijke naam. Vanaf 1878 is er sprake van een combivereniging; "Harddraverij tevens IJclub". Vijf jaar later wordt die combi weer ontbonden en ontstaat de "Harddraverijvereniging Medemblik en omstreken".

Lag het accent van de eerste verenigingen op zorg, naastenliefde en vermaak, in de tweede helft van de 19e eeuw zien we het doel en oogmerk van de verenigingen breder worden: zang, muziek, toneel en later doet ook de sport z'n intrede. Zo werd in 1887 de neutrale Gymnastiekvereniging "West-Frisia" opgericht.

De wortels van het eveneens neutrale Crescendo liggen ook in de 19e eeuw. In 1896 werd dit muziekgezelschap (begonnen als fanfareorkest) opgericht. Het is daarmee ook één van de oudste nog bestaande verenigingen van Medemblik.

Overigens wordt in een krantenartikel van 21 september 1864 melding gemaakt van het feit dat de muzikale omlijsting van de draverij van 12 september in dat jaar reeds werd verzorgd door het plaatselijke muziekgezelschap Crescendo. De vereniging schijnt dus veel ouder te zijn dan gedacht!

In de tweede helft van de 19e eeuw lijkt het cultuuraspect ook door te dringen tot het verenigingsleven in onze stad. In de Purmerender Courant van 19 juni 1872 wordt reeds melding gemaakt van een zangvereniging en een plaatselijk mannenkoor. De vermelding van de Zangvereniging "Medemblik" komen we tegen in de Enkhuizer Courant van 4 maart 1892.

Aan het einde van de 19e eeuw komen we in Medemblik ook een club tegen dat een spel beoefend dat reeds in de late middeleeuwen bestond; het kolfspel. De plaatselijke beoefenaars van dit spel hadden zich, blijkens een berichtje in de Nieuwe Hoornsche Courant van 18 september 1886, reeds vóór dat jaar verenigd in de deftige aandoende Sociëteit "De Kolfclub".

Kort na de eeuwwisseling zet de verbreding van het verenigingsleven zich voort in:

- "Vereniging Floralia" (1903),
- Zangvereniging "Oefening Baart Kunst" (1904),
- Chr. Zangvereniging "De Lofstem" (1905),
- Rijwielclub "Medemblik Vooruit" (1906),
- R.K. Mannenkoor "St. Ceacilia" (1907),
- de Rederijkerskamer "Onderling Genoegen" (1909), etc.

Afb. 3: De 'heren' van de Rijwielclub "Medemblik Vooruit" (1906).

Wat de sport betreft zien we aan het begin van de 20e eeuw ook nieuwe verenigingen ontstaan: Gymnastiekvereniging "Oefening Staalt Spieren" (1907) en de "Medemblikker Football Club" (1908).

Verzuiling van het verenigingsleven komt pas na 1900 op gang

Onder de term verzuiling verstaan we de opdeling van de maatschappij op grond van geloofsovertuiging en/of maatschappelijke opvattingen. Iedere stroming had daarbij eigen organisaties op alle terreinen van het maatschappelijk leven: politiek, vakvereniging, onderwijs, gezondheidszorg, media, jeugdbeweging en sport. De samenleving in de eerste helft van de 20e eeuw kende vier hoofdzuilen: de katholieke, de protestants-christelijke, de socialistische en de neutrale of liberale. Tussen de zuilen bestonden strikte scheidingen.

De verzuiling werd door met name katholieken en protestants-christelijken doelbewust nagestreefd. Voor de katholieken gold dat zij tot ver in de 20e eeuw, ondanks hun relatieve politieke sterkte, een minderheid in de protestantse samenleving waren. Zij moesten hun maatschappelijke positie nog veroveren en kozen daarbij voor eigen, door de kerk gesteunde, organisaties.

Ook de belangrijkste politieke tak van de protestants-christelijke zuil, de antirevolutionairen, predikte de gedachte 'in ons isolement ligt onze kracht'. Zowel de anti-Roomse houding bij veel protestanten als de afkeer van de RK-kerk tegen de calvinisten maakte gezamenlijke organisaties van katholieken en protestanten ondenkbaar. De opvattingen van socialisten over onder meer koningshuis, godsdienst en maatschappelijke verhoudingen zorgden eveneens voor een grote kloof met andere zuilen.

De socialisten waren tot midden jaren '30 voorstander van een republiek; op het gebied van cultuur, sport en huwelijk waren ze tamelijk liberaal, en verder streefden ze naar andere inkomens- en machtsverhoudingen en staatseigendom van belangrijke bedrijven. Ook in Medemblik heeft de verzuiling, zoals we weten, haar sporen achter gelaten. Bijvoorbeeld in veilingen, maatschappelijke instellingen, scholen en tal van (sport)verenigingen.

Ad Kamma
Hoogkarspel, juli 2017

Geraadpleegde bronnen

Wikipedia.
Staatsalmanak van 1829 en 1872.
Parlement.com.
Krantenarchief Westfries Archief.
Krantenarchief Waterlands Archief.
Krantenarchief <http://www.delpher.nl/nl/kranten/>.
www.mbecv.nl/.
www.eendrachtmedemblik.nl/.
www.prinshendrik.net/.
www.huygens.knaw.nl/organisatie/contact/.

Herkomst afbeeldingen:
<http://www.parlementairdocumentatiecentrum.nl/id/vg09llalluyf,1>.
Arnold de Greeuw, Medemblik: 2 en 3.

¹ Zie voor meer details het artikel van Peter Swart in deze uitgave.

Een DAGMEISJE

gevraagd, bij WILLEM C. SNEL,
Nieuwstraat, Medemblik.

Een Bakkersleerling

gevraagd, boven 16 jaar, P G, bij
J. RIESEBOS, Oosterhaven, Medemblik.